

CONSIDERAȚII PRIVIND RELAȚIILE PAPIILOR DE LA AVIGNON CU ROMÂNII DIN TRANSILVANIA

RĂZVAN MIHAI NEAGU
Colegiul Tehnic Turda
neagurazvan10@yahoo.com

Cuvinte cheie: papalitate, Avignon, Transilvania, români, schismatici, cruciadă
Mots clé: papauté, Avignon, La Transylvanie, Les Roumains, schismatiques, croisade

Papii de Avignon s-au interesat îndeaproape de români, pe care îi considerau schismatici. Ei trebuiau aduși la dreapta credință. Pentru atingerea acestui scop papii francezi au folosit atât metodele dure, cum ar fi cruciada, cât metodele pașnice ca misionarismul mendicant.

Scurte considerații asupra papalității de la Avignon. Între anii 1307-1378 papalitatea a fost nevoită să-și mute sediul de la Roma la Avignon, în sudul Franței. Acest fapt s-a datorat unor circumstanțe politice, asupra cărora ne-am oprit într-un studiu anterior¹. Ceea ce este relevant pentru studiul de față este faptul că în perioada avignoneză, papalitatea a dezvoltat un mecanism de guvernare centralizată, inspirat de modelul statelor laice. Rezultatul acestui proces a fost transformarea instituției eclesiastice într-o monarhie centralizată, Biserica Romană adaptându-se astfel spiritului epocii². În perioada de la Avignon, Biserica a acumulat o importantă masă de bunuri funciare și fiscale, iar spre deosebire de secolele anterioare, când majoritatea donațiile au intrat în patrimoniul diecezelor locale și al diverselor parohii, în epoca avignoneză majoritatea veniturilor bănești au fost acaparate de curie. Papii francezi au instituit un sistem general de impozite asupra întregului cler din Europa, fapt care a asigurat Sfântului Scaun, venituri substanțiale³. Papii au utilizat aceste sume pentru a-și întreține somptuoasa curte, care rivaliza cu cele ale monarhilor europeni, dar și pentru finanțarea campaniilor din Italia pentru recuperarea posesiunilor pierdute sau atacate de marii conducători din peninsulă. Pentru a-și susține acest demers, papalitatea a dezvoltat în secolul al XIV-lea un vast aparat instituțional și funcționăresc, pe care le-am analizat într-un studiu anterior⁴. Nu vom mai reveni asupra lor, dar considerăm necesară precizarea că un rol important în cadrul acestui sistem îl avea Camera apostolică, instituție care gestiona finanțele și fiscalitatea papală. Originile acestei instituții sunt în secolul al XI-lea, ea fiind condusă de un *camerarius*, care era, de obicei, cardinal⁵.

Un aspect important al centralizării guvernării papale în epoca de la Avignon⁶, a fost dreptul exclusiv al sfântului părinte de a numi și rezerva beneficiile eclesiastice

---

¹ Neagu 2011, p. 56-60.

² Platon și colab., 2010, p. 432.

³ Platon și colab., 2010, p. 433.

⁴ Neagu 2010, p. 29-34.

⁵ Turcuș 2007, p. 183.

⁶ Papii din perioada de la Avignon au fost: Clement al V-lea (1305-1314), Ioan al XXII (1316-1334), Benedict al XII-lea (1334-1342), Clement al VI-lea (1342-1352), Inocențiu al VI-lea (1352-1362), Urban al V-lea (1362-1370) și Grigore al XI-lea (1370-1378). Facem precizarea că toți au fost de origine franceză (n. a.)

(episcop, abate, canonic, etc.), acesta fiind cel mai eficient mijloc de guvernare al Bisericii în această perioadă. Papii de la Avignon și-au rezervat monopolul numirilor ecleziastice, fapt care exprima în mod clar dorința suveranilor pontifi francezi de a guverna în mod direct biserica. Acest proces a debutat oficial la 27 august 1265, când Clement al IV-lea, în decretala *Licet Ecclesiam* a statuat că pe viitor papii pot dispune în mod deplin asupra demnităților și beneficiilor ecleziastice, pe care le pot distribui când acestea sunt vacante și, de asemenea, sunt îndreptățiți să acorde un drept asupra unui beneficiu, înainte ca acesta să fie vacant, prin intermediul sistemului grației expectative⁷. Clement al V-lea și Ioan al XXII-lea au extins această prevedere, aducând în rezerva papală toate beneficiile vacante prin înlăturarea sau privarea ultimului deținător, sau dacă alegerea lor nu era confirmată, sau prin renunțarea titularului în favoarea papei, sau prin vacantarea postului; în cazul în care deținătorul a acceptat un alt beneficiu printr-o decizie papală sau prin mutare. La sfârșitul pontificatului lui Grigore al XI-lea aproape toate beneficiile bisericesti erau la dispoziția papală⁸. Prin sistemul grației expectative papii puteau conferi, în avans unui cleric, dreptul la primul beneficiu vacant, cum ar fi posturile de canonic dintr-un capitol. Ioan al XXII-lea a distribuit în primul an de pontificat 3000 de beneficii și grații expectative. Aceste numiri aveau darul să potențeze autoritatea papei asupra bisericilor locale, precum și să șubrezească influența suveranilor, stăpânilor feudali și a capitlurilor catedrale. Măsurile luate de suveranii pontifi au stârnit diverse reacții de opoziție în Anglia, Boemia sau spațiul german. Capitlurile catedrale germane nu doreau să-și piardă dreptul de alege, fapt pentru care o parte însemantă a clerului l-a susținut pe împăratul Ludovic de Bavaria în confruntarea cu Ioan al XXII-lea. De sistemul numirii în beneficii au profitat clericii din anturajul Curiei papale, anturajul cardinalilor, iar în cazul zonelor de graniță ale *Christianitas*, cum era Ungaria, chiar principii laici. Un exemplu elocvent este numirea episcopului Transilvaniei, Andrei, în 1320 de către papa Ioan al XXII-lea⁹. Numirile în beneficii au sporit considerabil influența papei asupra clerului, dar nu în toate zonele această influență a fost receptată pozitiv. Astfel la Würzburg un cleric francez și-a trimis trei compatrioți să publice bula prin care acesta este numit arhidiacon, dar canonicii capitolului îi aruncă pe emisari în râul Main¹⁰.

Imixtiunea papală a privat bisericile locale de dreptul de a-și alege ierarhul potrivit principiului electiv. Pe de altă parte acest fapt a generat un adevărat trafic cu funcții, care nu ținea cont de probitatea morală a persoanei desemnate să ocupe acel post. Consecințele au fost incalculabile, pentru biserică și credincioși mai ales din cauza cumulului de funcții și a absenteismului din parohii, fenomene care au condus la o degradare a vieții morale și religioase¹¹.

Toate beneficiile minore și majore au făcut, în epoca avignoneză, obiectul unei riguroase și apăsătoare, fiscalități. Una din cele mai importante taxe era *annatus*, care stipula plata de către deținătorul oricărei funcții ecleziastice a venitului din primul an al

⁷ Mollat du Jourdin, Vauchez 1998, p.66.

⁸ Hughes 1960, p.163.

⁹ Papa Ioan XXII adresându-se episcopului Andrei al Transilvaniei la 1 iulie 1320 spunea că deși nu are o învățătură îndestulătoare și duce lipsă în privința treptelor bisericesti și a vârstei, *deoarece ești rânduit în treptele cele mai mici și se știe că te afli în anul al douăzeci și șaptelea al vârstei tale sau în jurul aceluia, sub vârsta cerută*, a acceptat numirea sa pentru că *prea iubitul nostru fiu întru Hristos, Carol, ilustrul rege al Ungariei- prin trimișii săi și prin scrisori anume- ca și alți magnați, din acele părți, ni te-au lăudat pentru vrednicia marelui tale cinstite*, DIR C, XIV, I, p. 361.

¹⁰ Favier 2006, p. 232.

¹¹ Platon și colab., 2010, p. 433.

funcției respective. Inițial o cutumă, *annatus*¹², a fost introdusă pentru prima dată de Clement al V-lea în 1306, numai pentru Anglia și numai pentru beneficiile vacante prin moartea titularului aflat la curie. În anul 1326 Ioan al XXII-lea a generalizat această taxă în toată biserica și pentru toate beneficiile¹³. În anul 1376 Grigore al XI-lea a extins taxa și asupra beneficiilor acordate prin sistemul grațiilor expectative, în care titularul nu era încă instalat¹⁴. Deținătorii beneficiilor majore (episcopii și abații) erau supuși taxării cu *servitia communia*. Inițial, aceasta a fost un cadou, un gest de gratitudine pe care episcopul sau abatele îl făcea pontifului roman și personalului subaltern, care se generalizează începând cu secolul al XIII-lea și se transformă în taxă¹⁵. Sfântul Scaun nu emitea bula de numire a plelatului, decât după ce acesta se obliga față de Trezoreria papală, să plătească această taxă. Foarte des se întâmpla ca un episcop sau abate să plătească și o parte a *servitia communia*, neachitată de predecesorul său. Un asemenea caz s-a întâmplat în anul 1367, când episcopul Dominic de Cenad a plătit Sfântului Scaun, prin intermediul lui Iacob, lectorul bisericii din Cenad, 88 florini, 55 solizi și 6 dinari, reprezentând *servitia communia* a predecesorului său, Grigore¹⁶. Cuantumul acestei taxe varia de la o dieceză la alta.

O altă taxă importantă era dijma (*taxatio ad decimam*), care la început era o taxă voluntară plătită de un deținător de beneficiu, ca răspuns la un apel de ajutor lansat de papalitate¹⁷. În epoca avignoneză această taxă a devenit obligatorie, iar cei care se eschivau de la plata ei erau excomunicați. O amplă acțiune de colectare a dijmelor s-a desfășurat în Ungaria și spațiul Transilvaniei, între 1332-1337¹⁸. Această taxă, spre deosebire de celelalte, făcea obiectul unui adevărat negoț între papalitate și principii laici, chemați să-i sprijine pe colectorii papali, în colectarea acestei taxe. Papalitatea avignoneză nu s-a limitat doar la aceste taxe. Alte taxe au fost: taxa de *pallium*, plătită de arhiepiscopi și taxa, care se achita cu ocazia vizitei, *ad limina apostolorum*. Măsurile centralizatoare luate de papii francezi, precum și sistemul fiscal, au condus la transformarea Bisericii Catolice, într-o adevărată monarhie centralizată, similară regatelor europene.

Papalitate și ortodoxie. Pentru papalitatea de la Avignon ortodocșii reprezentau un popor aflat la granițele estice ale lumii creștine. În documentele emise de cancelaria avignoneză referitoare la românii din Transilvania și din exteriorul Carpaților, se folosește întotdeauna termenul de schismatic/ schismatici. Însă de multe ori apare o confuzie voită sau fortuită între schismatic/ schismă și eretic/ erezie Pentru a înțelege pe deplin semnificația acestor concepte, considerăm necesare unele precizări. Potrivit lui Gaetano Moroni, schisma se referă la o diviziune, separare, ruptură, în sensul unei acțiuni prin care un creștin se separă voluntar de unitatea bisericii¹⁹, iar erezia desemnează o eroare dogmatică majoră la adresa doctrinei oficiale a bisericii²⁰. Confuzia dintre erezie și schismă își găsește explicația în ambientul cultural în care au

¹² Guillemain 2000, p. 55.

¹³ Hughes 1960, p.165.

¹⁴ Guillemain 2000, p. 56.

¹⁵ Guillemain 2000, p. 55.

¹⁶ DRH C, XIII, p. 355.

¹⁷ O asemenea dijmă a fost stabilită în 1221 pentru cruciada împotriva albigenzilor, o alta în 1274 la conciliul al doilea de la Lyon, precum și la conciliul de la Vienne (1311-1312), ultimele două, pentru cruciade care nu s-au realizat niciodată (n.a.).

¹⁸ Detalii la Mureșan, Ardeleanu 1955, p. 227-240.

¹⁹ Moroni 1853, p. 190.

²⁰ Moroni 1843, p. 36.

apărut și s-au dezvoltat cele două cuvinte, ale căror câmpuri semantice au unele puncte comune. În antichitatea clasică Greco-elenistică, cuvântul ἄρσεις desemna atât doctrina, cât și școala unor filosofi sau medici, care s-au distanțat de doctrinele școlilor oficiale, revendicând autonomia de gândire și gestionare. O dată separarea făcută grupul, care a făcut acest pas, se reunește sub autoritatea unuia dintre ei, pe care îl recunosc ca maestru. Separarea este, așadar, rezultatul unei inițiative private, care presupune posibilitatea liberei discuții și divergențele de opinie pe un anumit subiect²¹. Astfel într-o primă accepțiune a termenului ἄρσεις, acesta presupune alegere, decizie, scop. Figura cea mai reprezentativă a iudaismului elenistic, Filon din Alexandria, folosea acest cuvânt pentru a desemna școlile filosofice grecești și doctrina Terapeuților. Istoricul Flavius Josephus, identifica, în operele sale Antichitățile Iudaice și Răzbiul Iudaic, cu acest cuvânt sectele religioase ebraice (Fariseii, Saducheii, Esenienii, Galileenii). A doua jumătate a secolului I d. Hr. constituie momentul crucial în evoluția semantică a termenului, care se intersectează sau chiar se suprapune peste σχίσμα, acesta ajungând să desemneze fenomene exclusiv religioase. În această epocă diversele facțiuni, partide, secte sau grupuri sunt desemnate prin cuvinte ca erezie și schismă. În greaca clasică verbul σχίζω (a împărți, a despica, a separa, a divide) a fost utilizat rar în sensul metaforic de diviziune între opinii și prin urmare între grupurile care le susțin. La fel a fost și în cazul termenului σχίσμα, care apare o singură dată cu sensul de sciziune, în legătură cu statutul unei asociații în onoarea lui Zeus Hypsistos, pentru a descrie sciziunea din interiorul unui grup²². Literatura neotestamentară atestă folosirea ambelor cuvinte ἄρσεις, σχίζω, dar de cele mai multe ori ele sunt sinonime sau au un înțeles foarte apropiat. Separarea sensurilor celor două cuvinte a fost un proces început în a doua jumătate a secolului I d. Hr. în literatura neotestamentară.

Relațiile dintre papalitate și biserica ortodoxă s-au deteriorat continuu, după cruciada a IV-lea, în urma căreia orașul Constantinopol a fost cucerit de cruciați (1204), formându-se Imperiul Latin de Răsărit (1204-1261). Un rol major în aceste evenimente l-a jucat papa Inocențiu al III-lea. Pentru papalitate consecințele cruciadei a IV-a au corespuns unui mai vechi deziderat, cel al unității bisericilor sub egida pontifului roman. În percepția bizantină momentul 1204 a constituit manifestarea superiorității politice și militare a Occidentului, față de statul lor, aflat, la acel moment în declin. Cruciada a IV-a a adâncit și a definitivat separarea dintre bisericile occidentală și răsăriteană survenită la 1054. Separația s-a datorat nu atât atacului creștinilor asupra Constantinopolului (au mai fost creștini care l-au atacat), cât modului utilizat, cruciada îndreptată contra unei capitale de tradiție a lumii creștine. Venețienii au instalat la Bizanț, un nou patriarh, Tomasso Morosini, acceptat, ulterior de papă. Din punctul de vedere al bizantinilor cucerirea Constantinopolului de către cruciații occidentali constituia o catastrofă de proporții. Cronicarul Nicetas Choniates afirmă că mahomedanii fuseseră mai milostivi față de creștini după cucerirea Ierusalimului, decât cruciații latini față de bizantini, după capturarea Constantinopolului²³. Istoricul bizantin îi face un portret deloc măgulitor noului patriarh latin: *sacerdotium vero Venetis contigit arcessitus est Venetiis patriarcha, qui ecclesiam Cpolitanam reget Thomas quidam nomine, homo modicae quidam proceritatis, corporis vero obesitate porcum superans saginatum faciem habebat idem tonsam novacula ex consuetudine, quae popularibus*

²¹ Perrotta 2008, p. 55 (carte consultată prin amabilitatea conf. univ. dr. Șerban Turcuș)

²² Perrotta 2008, p. 56.

²³ Vasiliev 2010, p. 442.

suis erat communis atque pectoris etiam pilos evulsos diligentius quam dropacis ope fieri posset amictus erat stola, quae cuti paene erat assuta atque circa carpos acubus quotidie affigebatur annulum gestabat digito, manuum quoque tegumentis nonnunquam utebatur ex corio factis iisque digitatis atque illud, cui praeerat, collegium deo dicatum et sacrosancti altaris ministerio deputatum, eiusdem prorsus erat farinae suoque antistiti omnino simile in vestitu vitaeque ratine et barbae tondendae more²⁴.

Pasajul citat prezintă ura și disprețul bizantinilor pentru noua conducere latină de la Constantinopol și mai ales pentru patriarhul numit de venețieni. Din punctul de vedere al Bisericii romane, momentul 1204 a semnificat mult visata unire, sub egida sa, cu biserica răsăriteană. Acest fapt reiese dintr-un act emis de cancelaria lui Inocențiu al III-lea în 1205 prin care pontiful roman autoriza pe arhiepiscopul de Caloceia să treacă sub stăpânirea sa episcopatul aflat pe pământul fiilor cneazului Bela. În finalul documentului papa îi recomandă ierarhului din Ungaria: *Totuși să fii cu multă băgare de seamă ca acel episcopat să nu fie cumva supus bisericii din Constantinopol, deoarece, întrucât această biserică din Constantinopol s-a întors de curând la unitatea scaunului apostolic, nu vrem s-o lipsim de dreptul ei²⁵*. Inocențiu al III-lea a recomandat arhiepiscopului de Caloceia prudență în subordonarea respectivul scaun episcopal, deoarece el putea să fie sufragantul bisericii din Constantinopol, care în urma cruciadei a IV-a s-a reîntors la comuniunea cu Biserica Romană. Unirea proclamată de papalitate nu a fost o unire de pe poziții egale sau în urma acordului liber consimțit dintre cele două părți, ci una forțată efectuată violent printr-un instrument folosit, până atunci, împotriva necredincioșilor. Cruciada a IV-lea a avut un puternic impact asupra românilor, ei fiind ținta acțiunilor de convertire, uneori forțată, puse la cale de papalitate în colaborare cu monarhia ungară. Ne referim aici mai ales la misionarismul cistercian din Transilvania, cu precădere la abația de la Cârța²⁶ și la venirea ordinului de călugări militari al teutonilor în Țara Bârsei (1211) la invitația regelui Andrei al II-lea, care a avut și semnificația combaterii cumanilor păgâni, dar și a altor dușmani ai Romei²⁷, mai ales a românilor schismatici. Cum acest ordin, ca toate cele de monahi militari era sub autoritatea directă a Sfântului Scaun, acțiunea lor în colțul sud-estic al Transilvaniei a îmbrăcat și forma unei cruciade, o continuare a celei din 1204. În contextul efemerei existențe a episcopiei cumanilor (1227-1228)²⁸, papa Grigore al IV-lea a încercat în 1234 instituirea unui episcop vicar pentru români, care să țină de episcopul cumanilor²⁹. În anul 1279 sinodul de la Buda prezidat de legatul papal, Filip de Fermo, s-a interzis preoților ortodocși să officieze în biserici sau să construiască noi lăcașuri de rugăciune. Se interzicea acestor preoți să dăruiască sfintele taine catolicilor, ci numai schismaticilor. Catolicilor li se interzice cu desăvârșire să participe la liturghiile schismaticilor și să primească sfintele taine de la preoții schismatici³⁰.

La sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, Ungaria a traversat o lungă perioadă de criză generată de stingerea dinastiei arpadiene. Un rol major în aceste evenimente l-a jucat Sfântul Scaun, papii dorind să aducă la putere în Ungaria, dinastia de Anjou, care domnea în sudul Italiei și era vasală pontifului. În

²⁴ Choniates 1835, p. 854-855.

²⁵ DIR C. veacul: XI, XII, XIII, I, 1951, p. 29.

²⁶ Turcuș, Turcuș 2003, p. 252-344.

²⁷ Detalii privind colonizarea teutonilor în Țara Bârsei la Pop 2003, p. 207-209; Pop, Năgler (coord.) 2003, p. 219-225; Pascu 1971, p. 137-142.

²⁸ Spinei 1999, p. 282-283

²⁹ DRH D, I, p. 20-21.

³⁰ Turcuș 2001a, p. 165.

vizunea popalității, printre vinovații de criza Ungariei, erau și schismaticii. La 17 octombrie 1301, Bonifaciu al VIII-lea într-o epistolă adresată lui Nicolae, episcop de Ostia și Velletri, desemnat legat apostolic în Ungaria, preciza cauza crizei din Ungaria: năvălirile *dușmane ale Cumanilor, Tătarilor, păgânilor și schismaticilor*³¹, care au dus la scăderea numărului de creștini (catolici). În această epistolă papală schismaticii sunt puși pe picior de egalitate cu dușmanii credinței cum ar fi tătarii sau păgânii. La nivelul mentalului colectiv scrisorile papale din 1301-1302 contribuie la identificarea schismaticilor cu niște nelegiuți, care distrug ordinea impusă de Biserica Romană. Ortodocșii devin, în secolul al XIV-lea dușmanii credinței creștine. De la acest stadiu până la folosirea cruciadei împotriva lor nu mai era decât un pas.

Papii de la Avignon și Imperiul Bizantin. Pentru a înțelege resorturile intime ale atitudinii papilor francezi față de românii ortodocși, considerăm necesară o scurtă prezentare a relațiilor lor cu Bizanțul. Facem precizarea că aceste raporturi au fost dominate de neîncredere și suspiciune reciprocă, fapt ce a închis porțile colaborării. În cadrul acestor relații Bizanțul s-a aflat pe o poziție de inferioritate, fiind mereu amenințat de extincția de turcii otomani. După recucerirea bizantină a Constantinopolului (1261), Mihail al VIII-lea a promovat în general, o politică binevoitoare față de papalitate, concretizată în unirea celor două biserici la sinodul al doilea de la Lyon (1274)³². Împăratul Andronic al II-lea (1282-1332) a renunțat, inițial, la concesiile pentru Occident, în contextul în care diferiți principii, Carol de Valois și Filip de Taranto aveau pretenții la recrearea Imperiului Latin de Răsărit³³. Pe de altă parte Sfântul Scaun nu a renunțat la postul de patriarh latin de Constantinopol, rămas fără sediu ca urmare a recuceririi bizantine. În 1314 Clement al V-lea a reactivat această demnitate, stabilindu-i sediul Negroponte³⁴ (posesiune venețiană din Grecia). Spre sfârșitul domniei sale, Andronic al II-lea a reluat dialogul cu papalitatea, în sensul unui proiect de unire religioasă în schimbul ajutorului contra otomanilor. Andronic al III-lea s-a remarcat prin dorința de a participa la o cruciadă contra otomanilor³⁵. În anul 1339 împăratul bizantin a trimis o ambasadă la Avignon alcătuită din nobilul venețian Ștefan Dandolo și călugărul Varlaam de Calabria. Misiunea celor doi era să solicite ajutor Occidentului ajutor contra otomanilor din Asia Mică și să discute problema unirii bisericilor. Delegația bizantină a afirmat că înainte de actul unirii, papa să-i ajute pe bizantini, pentru a le câștiga încrederea. Ulterior, trebuia convocat un conciliu ecumenic, unde să se decidă cadrele unirii elceziastice³⁶. Papa Benedict al XII-lea a respins planul bizantin, misiunea celor doi diplomați la Avignon fiind un eșec. Partida prounionistă de la Constantinopol s-a grupat în jurul împărătesei Ana de Savoia, regenta fiului său minor, Ioan al V-lea. În anul 1343, Ana a trimis o nouă ambasadă la Avignon formată din Filip de Saint Germain și marele duce Alexios Apokaukos, prin intermediul căreia împărăteasa își exprima devoțiunea personală și a fiului ei la Biserica Romană și cerea un ajutor militar împotriva pretendentului Ioan al VI-lea Cantacuzino, care reclama tronul. Situația Bizanțului a fost complicată de războiul civil dintre Ioan al V-lea Paleolog și Ioan al VI-lea Cantacuzino, ultimul având sprijinul otomanilor. Papa Clement al VI-lea a dorit în mod sincer unirea religioasă, dar ca și predecesorii săi a

³¹ DIR C, XIV, I, p. 8-9.

³² Detalii despre acest subiect la Turcuș 1999, p. 9-32.

³³ Cambridge Medieval History 1923, p. 614.

³⁴ Loenertz 1966, p. 226.

³⁵ Guillemain 2000, p. 92.

³⁶ Setton 1975, p. 55-56, Cambridge Medieval History 1923, p. 615.

condiționat ajutorul militar de abjurarea schismei din parte bisericii bizantine³⁷. Pontiful francez a autorizat în 1343 predicarea cruciadei în Europa Occidentală, contra otomanilor, demers în urma căruia s-a alcătuit o flotă, ce a reușit să elibereze portul Smyrna din Asia Mică (1344). Ioan al VI-lea Cantacuzino, care în 1347 a câștigat puterea la Constantinopol a dus o politică dublă, fiind aliat al turcilor, dar a menținut raporturile cu Avignonul, declarându-se disponibil de a participa la o cruciadă antiotomană. Clement al VI-lea a privit cu suspiciunea declarațiile noului împărat, însă pontiful era de acord cu convocarea unui sinod ecumenic, unde să se perfecteze o alianță între Bizanț și Occident, dar și unirea religioasă³⁸. Acest proiect nu s-a putut realiza din cauza mării epidemii de ciumă, a reizbucnirii Războiului de 100 de ani și a situație politico-militare din Italia.

La mijlocul secolului al XIV-lea situația Bizanțului era critică: sârbii lui Ștefan Dușan și otomanii au cucerit multe teritorii bizantine, flota era distrusă, economia era acaparată de venețieni și genovezi. Sub aspect religios venirea pe tron a lui Ioan al VI-lea Cantacuzino, a reprezentat triumful isihasmului³⁹, care în 1356 este proclamat doctrină oficială a bisericii ortodoxe. Au apărut două tabere antiisihastă percepută ca latinofilă, condusă de Varlaam de Calabria și isihasmul perceput ca pur bizantin, un fel de partidă națională, promovat de arhiepiscopul Salonicului, Grigore Palama⁴⁰. Rămas singur la putere, după retragerea lui Ioan al VI-lea Cantacuzino (1354), Ioan al V-lea a continuat schimbul de scrisori cu papa Inocențiu al VI-lea, în care cerea trimiterea unui ajutor de urgență Bizanțului, în contextul în care otomanii au cucerit în 1354 prima lor posesiune europeană, Peninsula Gallipoli. Cu toate acestea marea masă a clerului și populației bizantine se opunea deschis papalității⁴¹. Împăratul Ioan al V-lea a realizat, în mod corect, că singura speranță reală de ajutor venea din Occident. În anul 1355 el cere papei Inocențiu al VI-lea vase și trupe, oferind în schimb unirea ecleziastică și pe fiul său Manuel, ca garanție a îndeplinirii ei⁴². Papa a rămas impasibil în fața ofertei bizantine.

Pontificatul lui Urban al V-lea a marcat un punct de cotitură în relațiile papalo-bizantine. Astfel în 1363 papa a lansat o cruciadă antiotomană, sub conducerea lui Petru I de Lusignan, regele Ciprului. Deși împăratul bizantin spera că cruciații îl vor ajuta să-i scoată pe turci din Tracia, regele cipriot s-a concentrat asupra cuceririi și jefuirii portului Alexandria (1365)⁴³. Papa Urban dorea amânarea oricărei acțiuni cruciate de ajutorare a Bizanțului, până la proclamarea solemnă a unirii bisericesti. Aflându-se într-o situație disperată, Ioan al V-lea merge în primăvara lui 1366 în Ungaria pentru a cere ajutor regelui Ludovic I de Anjou⁴⁴. La întoarcere împăratul este sechestrat de bulgari. În ajutorul basileului bizantin va veni ruda sa, contele Amedeo al VI-lea de Savoia, supranumit contele verde. Acesta îl eliberează pe Ioan al V-lea, după care se va îndrepta spre Gallipoli, de unde îi alungă pe turci. Totodată, contele verde este victorios și asupra Bulgariei, cucerind cetățile Mesembria și Sozopolis, pe care le predă Bizanțului. Episodul cruciat al contelui verde a scos în evidență utilitatea cooperării între Occident și Orient, pentru a face față dușmanului comun.

³⁷ Setton 1975, p. 59.

³⁸ Setton 1975, p. 65.

³⁹ Detalii despre isihasm la Tatakis 2010, p. 319-340.

⁴⁰ Setton 1975, p. 66.

⁴¹ Setton 1975, p. 72.

⁴² Mango 2002, p. 269.

⁴³ Hadjidemetriou 2011, p. 125.

⁴⁴ Engel 2006, p. 191.

Încurajat de reușita contelui verde, Ioan al V-lea a decis să meargă personal în Occident. Astfel împăratul ajunge la Roma, unde în august 1369 pe scările catedralei Sf. Petru abjură schisma, participând la masa papală⁴⁵. Gestul împăratului a fost un simplu act individual, care nu a avut efect asupra supușilor săi. La Constantinopol, patriarhul Philotheus Kokkinos s-a opus categoric unirii și gestului împăratului, încurajându-i pe ierarhii din subordine să ia măsuri pentru întărirea ortodoxiei. Ultimul papă de la Avignon, Grigore al XI-lea a dorit o cruciadă generală în Orient contra otomanilor, dar apelurile sale adresate regilor Ungariei și Angliei au rămas fără răspuns.

Raporturile dintre papii de la Avignon și Imperiul Bizantin în secolul al XIV-lea au fost caracterizate de neîncredere și suspiciuni reciproce. Bizantinii nu au putut uita momentul 1204, în timp ce pontifii francezi doreau, în schimbul ajutorului, unirea religioasă sub auspiciile supremației papale.

Papii de la Avignon, cruciada contra schismaticilor și misionarismul mendicant în rândul românilor. Papii de la Avignon au inaugurat o politică dură față de ortodocși. Identificarea făcută anterior de Bonifaciu al VIII-lea schismaticilor cu dușmanii bisericii și ai credinței, a permis pontifilor francezi să uzeze de mecanismul cruciadelor⁴⁶. Acesta era destinat să pună capăt schisme. Bineînțeles că aceasta nu era o noutate absolută, cruciada a mai fost folosită de papalitate contra altor creștini, însă papii francezi au avut o politică constantă în ceea ce privește uzul acestui instrument contra ortodocșilor. Această atitudine politică a fost inaugurată de primul dintre papii de la Avignon, Clement al V-lea. El se adresa la 1 februarie 1314 tuturor credincioșilor din Ungaria, care pătinesc *din partea schismaticilor, a Tătarilor, a păgânilor și a altor neamuri amestecate de necredincioși, năvăliri, pustiiri, robiri, luări în prinsoare, întemnițări și alte năpaste de multe feluri și nenumărate chinuri*. Pentru a veni în sprijinul acestor creștini încercați papa ia o serie de măsuri: *vă însuflețim pe voi și pe ceilalți credincioși întru Hristos la apărarea credinței catolice împotriva schismaticilor și a celor necredincioși cu atât mai mult, cu cât prin aceasta veți nădăjdui că schimbați viața cea trecătoare pe cea veșnică, noi, din milostivirea atotputernicului Dumnezeu și încrezători în imputernicirea fericirilor apostoli Petru și Pavel, vă dăm ieratare deplină pentru toate păcatele voastre, de care văveți fi căit din inimă și pe care le veți fi mărturisit, vouă tuturor și celorlalți credincioși întru Hristos care s-ar întâmpla să moară pentru apărarea credinței catolice în războaiele sau în luptele purtate în regatul Ungariei ori în pomenitele țări și ținuturi vecine cu acel regat sau vecine acelora împotriva schismaticilor, Tătarilor, păgânilor și a celorlalte suszise neamuri nelegiuite de necredincioși, sau <s-ar întâmpla să moară> pe urmă din pricina rănilor primite în acele războaie sau lupte*⁴⁷.

⁴⁵ Setton 1975, p. 78, Favier 2006, p. 507, Cambridge Medieval History 1923, p. 618, Guillemain 2000, p. 92.

⁴⁶ Prima cruciadă contra unui creștin a fost proclamată în 1199 de papa Inocențiu al III-lea, împotriva lui Markward von Annweiler, fostul seneșal al lui regelui Henric al VI-lea de la Palermo, care se aliase cu Filip de Suabia și se proclamase tutore al lui Frederico Ruggero (viitorul împărat Frederic al II-lea). Pretextul invocat de pontiful roman a fost faptul că fostul seneșal se aliase cu sarazinii din Sicilia, în scopul impunerii tutoratului său. În acest mod creștinul Markward von Annweiler a devenit un aliat al adversarilor crucii, echivalat cu un *inimicus crucis*, propriu-zis. Acest episod a deschis drumul întrebuițării cruciadei contra creștinilor, dar și al instrumentalizării ei politice. Acest nou tip de cruciadă a devenit un instrument de presiune în mâinile Romei, care renunța, chiar dacă oficial susținea contrariul, la eliberarea Țării Sfinte, concentrându-se asupra Europei. Cruciada din 1199 a constituit precedentul pentru aplicarea ei contra schismaticilor (ortodocșilor) cf. Turcuș 2001b, p. 196.

⁴⁷ DIR C XIV, I, p. 223.

Acest text papal este emblematic pentru vizunea papilor francezi asupra ortodoxiei, constituindu-se într-un adevărat program. Dacă până în preajma cruciadei a patra (1204) și după ea, ortodocșii sunt acuzați de doar de o eroare formală, din secolul al XIV-lea aceștia devin egali sau similari cu ereticii și păgânii, care profesează erori grave de dogmă, respectiv nu sunt creștini. Pentru a elimina această situație, pontiful aprobă folosirea războiului contra schismaticilor, acordându-le acelor care vor lupta contra lor privilegii similare celor de care se bucură cruciații ce luptă contra musulmanilor.

Problema situației confesionale a Ungariei și a zonelor învecinate ei era una atent observată de papii de la Avignon, dar și de regele Carol Robert de Anjou. La 13 septembrie 1325 papa Ioan al XXII-lea îi scrie monarhului angevin că nu-i poate da ajutor împotriva neamurilor necredincioase din vecinătatea Ungariei. Papa afirmă că l-a primit pe solul regal, Ladislau, prepozitul bisericii din Titel și-l îndeamnă pe monarh la *nimicirea răutății neamurilor necredincioase vecine regatului tău, împotriva cărora trebuie să lupți adesea*⁴⁸. Cu toate acestea papa refuză ajutorul cerut de regele Ungariei pretextând că *n-am obișnuit să dăm ajutoare nici unui rege, în afara regatului său, nu putem primi după a noastră cuviință această cerere a ta*⁴⁹. Este foarte probabil ca printre neamurile de necredincioși vecine cu Ungaria, Sfântul Scaun să-i cuprindă și pe ortodocși.

La 1 februarie 1327 Ioan al XXII-lea poruncește priorului ordinului dominicanilor din Ungaria să propovăduiască cruciada contra transilvănenilor, bosniacilor și slavonilor, considerați a fi eretici: *să se propovăduiască crucea în regatul Ungariei împotriva tuturor Transilvănenilor, Bosniacilor și Slavonilor, care ar fi eretici. Iar acești <frați>, în temeiul autorității noastre, să dea acelor care, luând semnul crucii, vor purcede la stârpirea ereticilor, aceiași iertare de păcate, care se obișnuiește a se da celor ce pornesc în ajutorul pământului sfânt*⁵⁰. Contextul elaborării acestei bule a fost unul extrem de complex pentru papalitatea avignoneză confruntată cu critici din toate părțile. În primul rând era vorba de conflictul dintre Ioan al XXII-lea și împăratul Ludovic al IV-lea de Bavaria, de disputa asupra sărăciei din cadrul ordinului franciscan sau de criticile aduse papalității de eruditul englez William Ockham.

Pentru a înțelege la ce se referea papa când îi numea pe Transilvăneni eretici, trebuie să pornim de la constatarea că ereticii reprezentau o minoritate infimă. Existau mai ales bogomili, după cum reiese din scrisoarea aceluiași papă către comitele Solomon de Brașov din 1 februarie 1328, așezați undeva în zona Brașovului⁵¹. Ioan al XXII-lea dorea lichidarea imediată a acestor eretici, iar cu această misiune au fost însărcinați dominicanii, dar și Inchiziția. Cât despre înțelesul termenului Transilvăneni, considerăm că Sfântul Scaun includea aici și populația ortodoxă a voievodatului, deci mai ales români. Astfel în vizunea papalității Transilvania devine un spațiu al cruciadei, iar cei care își leagă numele de acest demers vor primi aceleași drepturi și privilegii, precum cei care luptă în Țara Sfântă. Pontiful suprapunea în mare măsură câmpurile semantice ale noțiunilor de eretic și schismatic, mai ales când era vorba de Transilvania.

În legătură cu acțiunea cruciată, aceasta a fost subminată de conflictul dintre cele două ordine mendicante: franciscanii și dominicanii. Vicarul franciscan al Bosnei, Fabian s-a adresat Sfântul Scaun, în legătură cu privilegiile dominicanilor, fapt care a avut consecințe asupra politicii papale din Ungaria. La 1 iulie 1327 Ioan al XXII-lea scria priorului dominican și tuturor fraților ordinului din Ungaria, informându-i că a

⁴⁸ DIR C, XIV, II, p. 159.

⁴⁹ DIR C, XIV, II, p. 160.

⁵⁰ DIR C, XIV, II, p. 214.

⁵¹ DIR C, XIV, II, p. 212.

primit o plângere a minorităților⁵². Pontiful roman arăta în această epistolă că Fabian înfățișase documentele privilegiale anterioare în care se stipula calitatea franciscanilor de a acționa ca inchizitori în Bosnia, Slavonia, Rascia, Serbia, Dalmația, Croația și Istria. Pusă într-o situație delicată de protestul franciscanilor, papalitatea a încercat să dea vina pe dominicani, după cum reiese din continuarea scrisorii mai sus pomenite: *iubitul fiu Matei de Zagreb, din ordinul fraților predicatori, nepomenind nimic despre susnumitele scrisori sau privilegii de acest fel date pomeniților frați din ordinul minorităților de către susnumitul scaun, cu privile la sluba de inchizitor, prin înlăturarea acestui adevăr a dobândit de la noi o scrisoare către tine fiule prior, prin care găseam cu cale să te însărcinăm să alegi câțiva frați din numitul ordin al predicatorilor, care să poată îndeplini și să îndeplinească în regatul Ungariei slujba de inchizitori ai pomenitei stricăciuni <eretice> și care să fie în stare a propovădui și să propovăduiască crucea în pomenitul regat al Ungariei împotriva tuturor Transilvănenilor, Bosniecilor și Slavonilor, care ar fi eretici*⁵³. Acțiunea minorităților de a-și reclama drepturile uzurpate a dus la o paralizie totală a mecanismelor papale de decizie în legătură cu erezia din Ungaria, pontiful acordând sarcina de a lupta cu ereticii, franciscanilor⁵⁴. Decizia papală a fost adusă la cunoștința regelui Carol Robert de Anjou, precum și arhiepiscopilor Boleslav de Strigoniou și Ladislau de Calocsa, prin două scrisori, care poartă aceeași dată de 1 iulie 1327. Prin decizia Sfântului Scaun, problemele religioase ale Ungariei erau sustrate dominicanilor și acordate spre rezolvare franciscanilor, care trebuiau să lupte contra ereziei. Dominicani au pierdut cu această ocazie și dreptul de a mai predica cruciada în Ungaria. Din păcate nu deținem informații despre proiectul de cruciadă antieretică al papalității în Ungaria, dar este posibil ca el să fi fost uitat de pontif în contextul disputei dintre cele două ordine mendicante.

Cruciada nu era singura metodă de gestionare a problemei schismatice din Transilvania. Papalitatea nu a neglijat nici convertirile. La 8 mai 1328 Ioan al XXII-lea porunea din Avignon tuturor prelaților din Ungaria să nu ia dijme prea mari de la cumanii, românii și slavii trecuți la catolicism. În documentul pontifical, papa afirmă că a fost informat de regele ungar în legătură cu următoarele: *atunci, când se întâmplă ca unii dintre cumani, români și slavi și alți necredincioși să treacă la credința catolică prin harul dumnezeiesc, preoții le cer acestora dijme întregi, fapt care cauzează o reticență a acelor neamuri la convertire. În consecință suveranul pontif dispune: să vă purtați cu atâta bunăvoință și curtenie, până ce ei se vor desăvârși în numita credință și se vor întări pe deplin întrânsa, încât acești convertiți să nu se socoată asuprați, ci mai degrabă <să socoată> că li se poartă o grijă mai bună și să înduplece și pe alți necredincioși să îmbrățișeze religia catolică*⁵⁵. Din nou avem de-a face cu un document papal în care românii, alături de late neamuri ortodoxe (slavii) sunt asimilați necredincioșilor. Sfântul Scaun identifică corect unul din impedimentele majore în acțiunea de convertire: aspectul financiar, orice catolic fiind dator a plăti Bisericii Romane, dijma. Această taxă nu se aplica ortodocșilor, iar din cauza ei convertirile erau dificile. Pentru a asigura succesul acțiunii de convertire, papa recomandă preoților din Ungaria să-și tempereze apetitul material, dacă se dorea salvagardarea țelului spiritual. Din analiza textului acestui act papal reies trei concluzii: primo dificultățile acțiunii de convertire din Ungaria; secundo convertirea un puternic substrat economic; tertio cei

⁵² DIR C, XIV, II, p. 229.

⁵³ DIR C, XIV, II, p. 229-230.

⁵⁴ DIR C, XIV, II, p. 230.

⁵⁵ DIR C, XIV, II, p. 257.

vizați de convertire, printre care și românii, erau perfect conștienți de scopurile fiscale ale Sfântului Scaun.

În timpul papei Ioan al XXII-lea a avut loc în Ungaria o amplă acțiune de colectare a diverselor taxe și impozite papale, pe care Sfântul Scaun trebuia să le încaseze. Era firesc ca această acțiune să nu se poată desfășura, decât cu largul concurs al autorităților regale. La 1 iunie 1332 papa îi acorda lui Carol Robert de Anjou o treime din veniturile papale asupra beneficilor vacante din Ungaria pentru a putea lupta contra rutenilor și a altor schismatici. Această concesie a Sfântului Scaun a venit ca urmare a solicitării regelui, care a cerut prin intermediul episcopului Pavel de Belgrad, ajutor pretextând că: *rutenii și alți schismatici și necredincioși, vecini și megieși ai regatului (...) năvălesc foarte adesea în regatul tău și bântuiesc în tot felul pe creștinii ce locuiesc acolo și de al căror sânge sunt însetați*⁵⁶. Papa afirmă, în continuarea actului că deși Biserica Romană are nevoie de ajutor pentru combaterea răzvrătiților și ereticilor, îi acordă lui Carol Robert o treime din veniturile beneficilor vacante din Ungaria cu scopul de a fi utilizate împotriva sus numiților eretici și necredincioși. Și în cazul acestui document avem de-a face cu confuzia voită între eretic și schismatic, care se impune tot mai mult în limbajul pontifical și chiar la nivelul conștiinței ecleziastice occidentale.

Prin două documente ce poartă aceeași dată (1 iunie 1332) Ioan al XXII-lea poruncește colectorilor papali din Ungaria, Iacob al lui Berengariu și Raymund de Bonofato, să-i verse regelui Carol Robert o treime din veniturile papale asupra beneficilor ecleziastice vacante pe timp de trei ani din Ungaria, respectiv o treime din dijele papale pe șase ani⁵⁷.

Caracterul de cruciadă pe care Sfântul Scaun îl dă acțiunilor antischismatice din Ungaria reiese și din alte măsuri luate de Ioan al XXII-lea. La 16 iunie 1332 papa permitea lui Carol Robert de Anjou și oștirii sale să mănânce carne în zilele de post, în timpul expedițiilor împotriva schismaticilor. Despre regele ungar papa afirma: *mănat de râvna credinței catolice, pornești cu oastea ta împotriva schismaticilor și ereticilor, necredincioși învecinați cu regatul tău*⁵⁸. Ori de câte ori va fi în campanie contra schismaticilor și ereticilor, duhovnicul regelui are aprobare papală: *să poată da dezlegare, atât ție cât și celor ce vor fi cu tine în oastea ta, să măncați carne în zilele și în răstimpul când mâncarea ei e oprită de canoane*⁵⁹. Pentru a elimina schisma și erezia din Ungaria, papalitatea acordă aprobarea armatei regale de a eluda principiile canonice referitoare la post, fapt care demonstrează importanța acestei chestiuni pentru Sfântul Scaun.

O altă măsură cu caracter cruciat luată de Ioan al XXII-lea în legătură cu schismaticii survine la 11 iulie 1334. Pontiful iartă de păcate pe toți locuitorii Ungariei, care vor muri în luptele cu tătarii, schismaticii și păgânii. În actul papal ce prevede această măsură, emis din Avignon, papa afirmă că a auzit că cei din Ungaria îndură *de la schismatici, tătari, păgâni și alte neamuri amestecate de necredincioși, năvăliri, pustiiri, luări în prinsoare, robiri, întemnițări și alte felurite soiuri de cazne și chinuri nenumărate*⁶⁰. Cu scopul de a-i încuraja pe credincioșii din Ungaria papa răspunde: *pentru ca voi să vă însuflețiți spre apărarea credinței catolice împotriva schismaticilor și a acelor necredincioși, cu atât mai mult cu cât veți nădăjdui prin aceasta viața*

⁵⁶ DIR C, XIV, III, p. 269.

⁵⁷ DIR C, XIV, III, p. 270-271.

⁵⁸ DIR C, XIV, III, p. 272.

⁵⁹ DIR C, XIV, III, p. 272.

⁶⁰ DIR C, XIV, III, p. 328.

veșnică în schimbul vieții trecătoare, noi, din milostivirea atotputernicului Dumnezeu și încrezători în puterea fericirilor Petru și Pavel, apostolii săi, vă dăm vouă tuturor și fiecăruia în parte, care s-ar întâmpla să moară pentru apărarea credinței catolice în război sau luptă împotriva schismaticilor, Tătarilor, păgânilor și celorlalte suszise neamuri amestecate de necredincioși, ori după aceia din rănile primite în acel război sau luptă, deplină iertare de toate păcatele voastre de care vă veți căi într-adevăr și vă veți mărturisi⁶¹. Iată cum, în viziunea Sfântului Scaun, lupta contra schismei se transformă în cruciadă, cei ce vor muri pentru adevărata credință vor dobândi iertarea de păcate și viața veșnică. Citatul de mai sus ilustrează o poziție a papalității, care nu s-a modificat de-a lungul timpului. Dacă la început aceste indulgențe erau numai pentru cei care luptau contra musulmanilor din Țara Sfântă, ele au început să fie acordate și apărătorilor adevăratei credințe contra schismaticilor.

Urmașul lui Ioan al XXII-lea, Benedict al XII-lea continuă politica predecesorului său și reînnoiește actul din 1334. Astfel la 17 ianuarie 1339 papa amintind de luptele regelui Carol Robert împotriva schismaticilor și a altor necredincioși vecini cu Ungaria, acordă iertarea păcatelor tuturor credincioșilor din această țară, care ar muri în urma acestor lupte. Austerul călugăr cistercian, devenit papă dorește: *ca lumina credinței catolice să strălucească pe toate meleagurile pământului, doborând rățăcirile și strârpindu-le din rădăcină, cum se cuvine, pentru ca cei ce s-au abătut din calea credinței și alții care s-au născut orbi, să vadă slava Celui prea înalt*⁶². Pontiful afirmă că a auzit cum regele Carol Robert duce un război neîncetat cu păgânii și schismaticii vecini cu Ungaria, *mai ales cu niște schismatici ce s-au abătut de la supunerea datorată bisericii romane*⁶³. În continuarea actului papal, pontiful mărturisește că știe cum locuitorii din Ungaria au suferit *în vremurile trecute de la alți schismatici și de la neamurile necredincioșilor din ținuturile înconjurătoare, prigoniri primejdioase și păgubitoare în ființa și în bunurile lor*⁶⁴. Pentru a încuraja papa dispune pentru cei care s-ar întâmpla să moară în război sau în luptă pentru apărarea suszisei credințe catolice, *în acest regat al Ungariei sau în alte ținuturi sau părți creștine de lângă acest regat sau vecine cu ele, împotriva pomeniților schismatici și necredincioși, sau a altor neamuri amestecate de necredincioși de aceștia sau să moară de pe urma rănilor căpătate în acele războaie sau în <luptele> purtate, deplină iertare a tuturor păcatelor voastre de care vă veți fi pocăit și spovedit*⁶⁵.

Urmașul regelui Carol Robert, fiul său Ludovic I de Anjou s-a erizat într-un adevărat campion al cauzei Bisericii Romane în Europa Centrală și de Est. El cere și obține de la papa Clement al VI-lea, prin două acte din 7 mai 1343, reînnoirea indulgenței acordată de Ioan al XXII-lea pentru cei care mor în lupta contra păgânilor, schismaticilor și tătarilor, precum și scutirea de post a armatei regale⁶⁶. Prin aceste două concesii, Clement al VI-lea continuă politica predecesorilor săi în legătură cu populația ortodoxă din estul Europei. Acest nou papă a promovat o politică cruciată extrem de activă, el fiind inițiatorul expediției contra turcilor care stăpâneau portul microasiatic Smyrna. Campania a fost un succes și s-a finalizat în 1344 cu capturarea acestui important punct strategic. Această cruciadă a fost predicată și în Ungaria, după cum

⁶¹ DIR C, XIV, III, p. 328.

⁶² DIR C, XIV, III, p. 498.

⁶³ DIR C, XIV, III, p. 498.

⁶⁴ DIR C, XIV, III, p. 498-499.

⁶⁵ DIR C, XIV, III, p. 499.

⁶⁶ DIR C, XIV, IV, p. 128-129.

reiese dintr-o bulă emisă la 30 septembrie 1343, în care pontiful poruncește arhiepiscopilor de Strigoni și Calocsa, să predice în diecezele lor cruciada contra turcilor, pentru a contribui la înzestrarea unei flote, care trebuia să pună capăt atacurilor otomanilor în insulele din Arhipelag. Papa iartă păcatele tuturor celor care vor participa la acest proiect și cere ca în toate bisericile din Ungaria să se colecteze ofrande de la credincioși⁶⁷.

Proiectul inițiat de Clement al VI-lea a mobilizat vastul sistem fiscal al papalității avignoneze. La 1 decembrie 1343 pontiful cerea imperios celor doi arhiepiscopi din Ungaria, precum și sufraganiilor lor, să colecteze timp de trei ani dijmele bisericești din diecezele lor pentru cruciada contra turcilor⁶⁸. Din motive lesne de înțeles acțiunea de colectare a dijmelor nu s-a desfășurat așa cum Sfântul Scaun și-ar fi dorit. Ne bazăm această afirmație pe faptul că la 12 decembrie 1345 papa se adresa acelorași prelați din Ungaria informându-i că a prelungit cu doi ani strângerea dijmelor⁶⁹.

Pe de altă parte Clement al VI-lea nu a ignorat acțiunea de convertire în rândul românilor ortodocși. La 17 octombrie 1345 pontiful îl informa din Avignon pe regele Ludovic al Ungariei despre trecerea la catolicism a unui număr de români din Transilvania, Țara Românească și Sirmiu. Referitor la români papa opinează că ei *au și ajuns să cunoască drumul adevărului, prin îmbrățișarea credinței catolice - prin care se deschide celor credincioși poarta împărăției cerești - scuturând și lepădând de la ei cu totul sămânța schismei și celelalte rătăcirii cu care dușmanul mântuirii omenești ținuse împresurate inimile lor, iar alții dintre dânzii, pătrunși de strălucirea luminii de sus, se pregăteau <să facă> același lucru*⁷⁰. În continuare papa afirmă că pentru succesul acestui demers s-a adresat reginei mamă Elisabeta, episcopului Dumitru de Oradea, fiului voievodului Țării Românești, Alexandru al lui Basarab, precum și franciscanilor aflați pe acele meleaguri. Așadar în viziunea papală activitatea misionară în rândul românilor se îmbina cu cruciada. În acest text pontifical se face echivalarea clară între român și schismatic, acest popor fiind, în marea lui majoritate fidel Bisericii Constantinopolitane. Agenții interesele papale în rândul acestui popor au fost călugării franciscani.

Clement al VI-lea a fost papa care a relansat misionarismul franciscan în Cumania. La 31 mai 1348 el cerea provincialului acestui ordin din Ungaria, să trimită predicatori în părțile Cumaniei și în alte părți vecine ale regatului. Este de prisos a aminti faptul că noțiunea de Cumania îngloba un teritoriu în care locuiau și românii. În acest sens textul papal menționează faptul că franciscanii trebuiau să trimită misionari, nu numai în rândul cumanilor, ci și la *multe neamuri necredincioase așezate dincolo de marginile regatului Ungariei, care să fie cunoscători ai temeiurilor credinței acesteia spre a îndruma și a învăța acele neamuri, care nu cunosc învățăturile acestei credințe, iar pe acelea care, din îndemnul Domnului, au primit tainele acelei credințe să le întărească în această credință*⁷¹. Așadar, considerăm că atunci când papa se referă neamurile necredincioase din vecinătatea Ungariei, ei îi include aici și pe românii, care locuiau în Cumania.

Un agent al intereselor papale, în legătură cu schismaticii a fost nimeni altul decât regele Ungariei, Ludovic I de Anjou. Acesta a cerut și a obținut de la Sfântul

⁶⁷ DIR C, XIV, IV, p. 155.

⁶⁸ DIR C, XIV, IV, p. 166.

⁶⁹ DIR C, XIV, IV, p. 278.

⁷⁰ DIR C, XIV, IV, p. 267.

⁷¹ DIR C, XIV, IV, p. 443.

Scaun la 11 iulie 1351, îngăduința de a ridica biserici și de a scuti de dijme pe schismaticii, păgânii și alte neamuri din Ungaria sau din vecinătatea ei, care vor trece la catolicism. Moharhul își motivează cererea afirmând că în Ungaria și în preajma ei sunt *mulți schismatici, filisteni, cumani, tătari, păgâni și necredincioși, pe care are de gând să-i facă a primi sfântul botez și credința catolică și să ridice, să întemeieze și să înzestreze pentru ei biserici parohiale (...)*⁷². Regele cerea papei ca aceste neamuri după ce vor fi fost aduse la catolicism, să fie supuse arhiepiscopiei de Calocsa sau altei biserici din vecinătate, ele urmând a fi scutite de dijma față de episcopul diecezan, arhidiaconi sau preoți. În continuare se afirmă că *necredincioșii mai sus pomeniți, de teama plății pomenitelor dijme, s-au ferit până acum să primească sus-zisa credință*⁷³. Întreținerea bisericilor, care se vor construi și a preoților parohi, urma să fie sarcina regelui: *Cu privire la întreținerea îndestulătoare a preoților acestor biserici ce se vor ridica și la celelalte ce se cuvin pomeniților preoți din acel regat lăsându-se în sarcina zisului rege cu neșirirea în seamă a piedicilor și cu îngrădirile cuvenite*⁷⁴. Prin acest document regele Ungariei se angaja să sprijine activitatea misionară în rândul schismaticilor. Pe de altă parte Ludovic I de Anjou era conștient de faptul că trecerea la catolicism reprezenta și o sarcină fiscală în plus pentru schismatici, deoarece fiecare catolic era dator a plăti dijma. În acest sens regele obține aprobarea papei pentru scutirea de dijmă a schismaticilor convertiți. Acest fapt este un indiciu prețios asupra faptului că rezultatele misionarismului catolic în rândul populației de confesiune ortodoxă din Ungaria sau din vecinătatea ei, erau slabe. Pentru a depăși acest obstacol, Ludovic a propus și construirea de biserici, luându-și angajamentul de a le întreține pe propria cheltuială.

Confirmarea calității de luptător împotriva schismei regelui Ludovic, provine tot dintr-un act papal. Astfel la 15 iulie 1352, Clement al VI-lea laudă hotărârea regelui Ungariei de a lupta împotriva schismaticilor, care trăiesc în vecinătatea regatului său. Pontiful îi recunoaște regelui dreptul de stăpânire asupra provinciilor, orașelor, cetăților, satelor și întăriturilor, pe care le va cuceri prin forța armelor de la schismatici⁷⁵.

Ludovic I de Anjou a obținut de la Sfântul Scaun dreptul de a lua dijma din veniturile bisericesti din Ungaria. Acest privilegiu i-a fost concedat de papa Clement al VI-lea la 15 iulie 1352. Sumele urmau a avea o destinație foarte clară: *Chibzuita bunătate a scaunului apostolic împlinește cu o darnică mărinimie dorințele principilor catolici atunci când, purcezând dintr-un gând mântuitor, ele sunt îndreptate spre slujirea izbăvitorului, apărarea credincioșilor și lupta împotriva necredincioșilor și schismaticilor*⁷⁶. Papa își motivează față de rege această decizie prin faptul că *tătarii fără de credință și alți necredincioși învecinați și vecini regatului tău și ai ținuturilor supuse ție au încălcat și uneltesc să încalce regatul tău și ținuturile acelea precum și pe locuitorii și oamenii din ele; și că pentru respingerea acestora trebuia să înfrunți noian de cheltuieli de care ai avut nevoie în acest scop și că te temi că, de bună seamă, vei avea să le înfrunți și în viitor*⁷⁷. Clement al VI-lea îi transmite monarhului angevin și un avertisment: *te vei strădui după putință, să aperi pomenitele biserici și fețe <bisericești> și să le păstrezi neștirbite și neatinse de asupriri, de nedreptăți și de alte*

⁷² DRH C, X, p. 40.

⁷³ DRH C, X, p. 40.

⁷⁴ DRH C, X, p. 40.

⁷⁵ DRH C, X, p. 141.

⁷⁶ DRH C, X, p. 143.

⁷⁷ DRH C, X, p. 143.

*răsturnări vătămătoare, respingând încălcările, lovirile și jignirile tătarilor, schismaticilor și necredincioșilor sus-ziși și că te vei împotrivi lor și-i vei înfrunta mai tare și mai cu putere (...)*⁷⁸. Veniturile acordate de papă erau pe o perioadă de patru ani începând cu 1 noiembrie 1353, ele urmând a fi achitate de arhiepiscopi, episcopi, preoții de mir și ordinele călugărești, urmând a fi scutiți numai cardinalii și cavalerii ioaniți. Sfântul Scaun stabilește ca ridicarea banilor să se facă în două tranșe anuale la sărbătoarea Întâmpinării Domnului (2 februarie) și la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului (15 august). Se stabilea până și moneda în care urmau a se face plățile: *în banii ce umblă îndeobște în regatul și în ținuturile sus-numite*⁷⁹. Papa interzicea categoric, în cazul celor rău platnici *să nu cuteze nicidecum a se lua sau ridica sau popri prin strângători, trimiși pentru aceasta, potirele, cărțile și alte podoabe bisericești, de trebuință slujbelor dumnezeiești*⁸⁰. În finalul bulei, pontiful recomanda ca în intervalul celor patru ani, clericilor din Ungaria să nu li se mai ceară alte ajutoare, în afara datoriilor mai vechi.

Textul documentului papal se înscrie în seria documentelor antischismatice elaborate în timpul lui Clement al VI-lea. Acesta a dat curs cererii formulate de regele Ungariei, căruia i-a acordat dreptul de a încasa, timp de patru ani, dijmă pe veniturile bisericești din regatul său, sub pretextul luptei contra tătarilor, schismaticilor și necredincioșilor.

Următorul papă francez, Inocențiu al VI-lea, confirmă la 31 august 1353 decizia predecesorului său referitoare la acordarea dijmelor regelui Ungariei, pentru lupta împotriva schismaticilor⁸¹. Această măsură este dublată de inițierea unei noi acțiuni de convertire. Astfel la 31 octombrie 1353 papa, la cererea regelui Ludovic I de Anjou, autoriza pe Nicolae din ordinul eremiților Sf. Augustin din dieceza Oradiei și lector al universității din Paris, să-l ajute pe episcopul de Nitra în acțiunea de convertire a păgânilor, ereticilor și schismaticilor din Ungaria⁸².

Inocențiu al VI-lea a continuat politica cruciată a lui Ioan al XXII-lea și Clement al VI-lea, îndreptată împotriva ereticilor și schismaticilor din Ungaria. La 30 martie 1356 el transcria și întărea bula lui Ioan al XXII-lea, privitoare la predicarea cruciadei contra ereticilor din Transilvania, Bosnia și Slavonia. Pontiful motivează transcrierea actului, prin faptul că scrisoarea originală s-a pierdut⁸³. Inocențiu al VI-lea a completat această măsură cu o bulă emisă la 11 august 1356, prin care îi aproba regelui Ludovic I de Anjou să lupte contra necredincioșilor și schismaticilor din Ungaria. Prin acest act pontiful nu făcea decât să răspundă unei cereri a regelui de a lupta contra ereticilor și schismaticilor din Serbia și alte teritorii supuse regelui acestei țări. Papa dorea ca regale ungar să lupte și pentru izgonirea necredincioșilor și schismaticilor din interiorul Ungariei, ajutând astfel la răspândirea credinței catolice. În acest scop, regelui îi sunt cedate din nou, pe trei ani, dijmele veniturilor bisericești din Ungaria⁸⁴.

Această măsură este anunțată oficial la 11 august 1357, papa precizând că dijmele bisericești din Ungaria acordate regelui trebuie să susțină lupta contra schismaticilor și a altor dușmani ai bisericii. Potrivit pontifului în luarea acestei decizii a

⁷⁸ DRH C, X, p. 144.

⁷⁹ DRH C, X, p. 144.

⁸⁰ DRH C, X, p. 145.

⁸¹ DRH C, X, p. 227.

⁸² DRH C, X, p. 237.

⁸³ DRH C, XI, p. 13.

⁸⁴ DRH C, XI, p. 32.

ținut cont de strădaniile și cheltuielile lui Ludovic de Anjou pentru luptele cu tătarii, rutenii, lituanienii, ereticii și schismaticii din Serbia. Cu această ocazie, în același act, papa cerea regelui ungar ajutor pentru înfrângerea dușmanilor bisericii din Italia⁸⁵. Bula papală survine într-un moment delicat pentru Sfântul Scaun, lupta pentru recucerirea teritoriilor italiene, în care era angajat cardinalul Gil Álvarez Carrillo de Albornoz. Cu toate acestea papalitatea nu uită să lupte și pe planul eliminării ereziei și schisme în Europa Centrală, punând la dispoziția suveranului ungar sume de bani, în acest scop.

Inocențiu al VI-lea își face cunoscută decizia și autorităților ecleziastice superioare ale Ungariei, respective arhiepiscopilor de Strigoniu și Calocsa și sufraganiilor acestora, poruncindu-le să colecteze și să achite lui Ludovic de Anjou, dijelele cuvenite papei pe trei ani, specificând ca plata să se facă în moneda care circulă în Ungaria⁸⁶.

De la cruciadă la convertire. Urban al V-lea, Grigore al XI-lea și românii. În timpul ultimilor doi pontifi din perioada clasică a papalității avignoneze, Urban al V-lea și Grigore al XI-lea au lăsat pe locul al doilea cruciada contra schismaticilor, aducând în prim plan ideea unui război contra turcilor otomani, care la acea dată înregistrau progrese serioase în Peninsula Balcanică, în dauna Imperiului Constantinopolitan și a statelor slavilor de sud. Astfel Murad I cucerește definitiv orașul Adrianopol, iar la 26 septembrie 1371 otomanii înfrâng o colaliție a despoților sârbi, în bătălia de pe râul Marița. În urma acestei mari victorii, otomanii au cucerit Macedonia și o parte a Greciei. Înaintarea otomană a produs îngrijorare la curtea papală din Avignon. În viziunea Sfântului Scaun regale Ungariei trebuia să asigure protecția creștinătății contra invadatorilor otomani. Un rol important în acest demers îl jucau, în viziunea papalității, înalții demnitari ecleziastici. Astfel la 1 iulie 1366 papa Urban al V-lea îi lauda pe episcopii de Transilvania și Oradea, precum și pe voievodul Transilvaniei, pentru că l-au îndemnat pe regele Ludovic I de Anjou, să pornească la război împotriva turcilor și au stăruit pentru unitatea bisericii creștine. Meritul celor menționați a fost conform bulei papale, faptul că au stăruit pe lângă rege *pentru aducerea din nou a grecilor la unitatea preasfintei biserici romane și pentru stărpirea necredincioșilor turci care bântuie pe creștinii ce stăruiesc în unitatea acestei biserici*⁸⁷. Așadar războiul contra turcilor avea în subsidiar și un motiv religios, determinarea bizantinilor de a accepta unirecu Roma⁸⁸.

Deși pericolul otoman afecta grav interesele papale în Europa Centrală și de Sud-Est, Urban al V-lea nu a neglijat nici problematica convertirii schismaticilor la catolicism. La 13 iulie 1368 pontiful scria din Montefiascone regelui Ungariei cerându-i să-i susțină în continuare pe arhiepiscopul de Calocsa și pe episcopul de Cenad în opera de convertire a schismaticilor la catolicism. Pontiful mărturisește în bula adresată regelui că a aflat de la călugării franciscani Ioan de Reno și Andrei de Perugia, care au fost în Bulgaria, Serbia și Bosnia, că la îndemnul și cu ajutorul regelui *multe mii de oameni, atât bărbați, cât și femei, lepădându-se de blestemata schismă și de alte greșeli, de care erau și fuseseră tot timpul învăluiți, s-au întors la lumina adevăratei credințe*⁸⁹. Acest document ilustrează faptul că papalitatea avignoneză, în ciuda altor preocupări care erau la ordinea zilei în acea perioadă (revenirea la Roma, pericolul otoman) nu a neglijat niciodată acțiunea de convertire a populației ortodoxe

⁸⁵ DRH C, XI, p. 165.

⁸⁶ DRH C, XI, p. 165-166.

⁸⁷ DRH C, XIII, p. 167.

⁸⁸ Această bulă papală survine în contextul în care împăratul Ioan al V-lea Paleologul făcea o vizită la Budapesta pentru a cere ajutor de la regele Ungariei, Ludovic de Anjou contra turcilor (1366).

⁸⁹ DRH C, XIII, p. 532.

(schismatice) din Ungaria. Coordonarea acestei acțiuni a fost acordată înalților ierarhi cu jurisdicție asupra estului Ungariei, în cazul de față arhiepiscopul de Caloccea și episcopul de Cenad.

În scopul de a obține succes în acțiunea de convertire, la 12 martie 1370, Urban al V-lea porunea din Roma, să fie recunoscute ca valabile căsătoriile contractate înainte de convertirea la catolicism, iar pentru foștii schismatici, doar căsătoriile între personae înrudite până la al patrulea grad. În bula ce statua acest aspect pontiful afirmă că a aflat de la călugării franciscani că din cauza faptului că nu pot încheia căsătorii între rude, decât cu dispensă papală, mulți se leapădă *de credința catolică și de evlavie datorată bisericii*⁹⁰. Papa recunoaște căsătoriile ce s-au încheiat *cu inși legați de ei prin orice grad de rudenie, de sânge sau de înrudire, de care nu erau oprite de legea dumnezeiască*, iar pentru schismatici *doar până în al patrulea grad de rudenie*⁹¹. Din acest act reiese că, în scopul de a obține o convertire durabilă, Sfântul Scaun era dispus să facă importante concesii, chiar în ceea ce privește dreptul canonic. În cazul de față este vorba despre chestiunea căsătoriei.

Cel care a insistat pentru demararea unei expediții antiotomane a fost papa Grigore al XI-lea, ultimul dintre pontifii de la Avignon. El l-a îndemnat pe regale ungar, la 14 mai 1372, să pornească la cruciadă contra turcilor, informându-l totodată pe monarh, că otomanii au ajuns în Grecia, la hotarele Ungariei, Serbiei, Albaniei și Slavoniei⁹². În toamna aceluiași an (13 noiembrie 1372) papa revine cu o nouă scrisoare adresată lui Ludovic I îndemnându-l să se pregătească de război împotriva turcilor deoarece aceștia au reputat o mare victorie asupra populațiilor din Grecia, Țara Românească și Serbia. Conștient de forța otomanilor, Grigore al XI-lea îl îndeamnă pe Ludovic să încheie alianțe cu alți principii și să le acorde ajutor acestora înainte de încheierea acestei alianțe⁹³. Este posibil ca în fața pericolului otoman pontiful să fie pus pe planul al doilea aspectul confesional. Ne bazăm această aserțiune pe îndemnul papal adresat regelui Ungariei de a încheia cu alți principii alianțe antiotomane, deoarece în zona vizată de expansiunea turcilor existau doar conducători ortodocși (schismatici) despoții sârbi, țarii bulgari sau poate chiar voievozi români, direct amenințați de armata sultanului.

Poziția regelui ungar față de inițiativa papală reiese tot dintr-un document pontifical din 18 decembrie 1372 în care Grigore al XI-lea îi explică lui Ludovic I de Anjou că nu poate scuti clerul din Ungaria de dijma pe un an pusă pe veniturile bisericesti. Papa spunea că nu poate aproba cererea regelui de a scuti clerul de dijmă, în vederea expediției contra turcilor, deoarece Sfântul Scaun se afla în plin război în Italia, cu familia Visconti, iar acest conflict necesita multe cheltuieli. În plus o asemenea măsură ar constitui un precedent periculos, care ar îndemna clerul din regiunile germane, Boemia sau alte țări, să aibe pretenții similare⁹⁴. Așadar regele ar fi fost de acord să pornească contra turcilor, dar avea pretenția unui ajutor financiar din partea bisericii. În acel moment papalitatea nu-și permitea să-i acorde monarhului angevin niciun fel de sprijin, cum a mai făcut-o cu alte ocazii, fiind implicată într-un război cu familia Visconti.

Preocuparea lui Grigore al XI-lea pentru pericolul otoman era constantă. La 23 martie 1373 el l-a scris arhiepiscopilor de Strigoni, Caloccea, Gniezno, Zara, Spalato și

⁹⁰ DRH C, XIII, p. 706.

⁹¹ DRH C, XIII, p. 707.

⁹² DRH C, XIV, p. 208.

⁹³ DRH C, XIV, p. 281.

⁹⁴ DRH C, XIV, p. 290.

Ragusa, anunțându-i că solii regelui Ungariei, Vratislav Cato, prepozitul bisericii transilvane, doctor în dreptul canonic și Nicolae de Ung, i-au transmis că Ludovic I este dispus să pornească o expediție contra turcilor, care au prădat Bizanțul, Serbia, Bulgaria și alte părți creștine, schismatice⁹⁵. Pontiful francez afirmă că a auzit că turcii s-au aliat cu tătarii pentru a năvăli în Ungaria și cere să se facă liturghii pentru stârpirea acestei amenințări, invitându-l totodată pe rege să-i alunge pe turci dincolo de Constantinopol⁹⁶.

Insistența lui Grigore al XI-lea în problematica turcilor a fost una constantă, el dorind să se asigure că regele ungar va porni contra invadatorilor asiatici. Papa a cerut arhiepiscopilor Toma de Strigoni, Ștefan de Calocsa și Wilhelm de Pécs să ia jurământ regelui Ludovic I că în timp de un an va porni cruciada contra turcilor. Prin acest act papa îngăduia propovăduirea cruciadei în Ungaria, Polonia și Dalmația. Jurământul trebuia luat, conform dorinței lui Grigore al XI-lea, *mai înainte de a vesti sau de a pune să se vestească sus-zisa scrisoare sau de a însemna cu semnul crucii umerii cuiva sau a pune să se însemne prin altcineva sau de a da acea scrisoare numitului rege sau altuia*⁹⁷. Regele ungar trebuia să jure că va lua asupra sa cauza crucii, iar banii dăruți de credincioși pentru această cruciadă, nu puteau fi folosiți în alt scop. În legătură cu sumele destinate cruciadei, papa a dat explicații foarte concrete. Banii trebuiau strânși în cutii de lemn instalate în bisericile catedrale și colegiale, precum și în parohiile din Ungaria, Polonia și Dalmația. Fiecare astfel de cutie urma să aibe trei chei, câte una pentru episcopul locului, parohul bisericii respective și un mirean cu viață neprihănită. Sumele astfel colectate urmau a fi vărsate regelui numai în momentul când acesta va porni cu oastea regală împotriva turcilor, iar folosirea lor în alt scop atrăgea după sine pedeapsa excomunicării. Aceste măsuri organizatorice au fost însoțite și de obișnuitele privilegii papale acordate cruciaților. Astfel la 23 martie 1373, Grigore al XI-lea acorda, printr-o bulă trimisă prin Vratislav Cato, prepozitul bisericii Transilvaniei, celor ce vor lupta în armata lui Ludovic I timp de șase luni, *deplină iertare a păcatelor, de care se vor pocăi cu adevărat în cugetul lor și pe care le vor mărturisi cu viu grai*⁹⁸. Indulgența se aplica și celor ce vor lupta, dar nu pe cheltuiala lor, celor care-i trimit pe alții la război pe cheltuiala lor, precum și celor care vor veni la cruciadă *de pe felurite meleaguri din afara regatelor și țărilor sus-numite, însuflețiți de râvna credinței catolice*⁹⁹.

În planurile de cruciadă antiotomană ale papei Grigore al XI-lea intrau și românii sau acțiunea cruciată era dublată de măsuri de atragere a românilor la catolicism. La 15 mai 1373 pontiful scrie arhiepiscopului de Strigoni și episcopului Transilvaniei să-i afurisească pe cei ce vând arme turcilor și românilor schismatici. Grigore al XI-lea susține că a aflat despre niște persoane din dieceza de Strigoni, care *punând nechibzuit lăcomia mai presus de mântuirea lor, sprijinind pe dușmanii credinței catolice*¹⁰⁰ vând arme turcilor și românilor schismatici sau altora care le duc acelorași turci arme, fier și alte lucruri. Actul papal, în afara conținutului său, este deosebit de important pentru că papalitatea reia teza conform căreia schismaticii sunt asimilați dușmanilor credinței catolice. Numai că de data acesta schismaticii sunt identificați în mod concret și fără echivoc: românii. Aceștia prin credința lor erau considerați nedemni de a face parte din *societas christianorum*, fiind puși pe picior de

⁹⁵ DRH C, XIV, p. 344.

⁹⁶ DRH C, XIV, p. 345.

⁹⁷ DRH C, XIV, p. 346.

⁹⁸ DRH C, XIV, p. 350.

⁹⁹ DRH C, XIV, p. 351.

¹⁰⁰ DRH C, XIV, p. 367.

egalitate turcilor. Documentul papal survine într-un moment de tensiune în raporturile dintre Țara Românească și Ungaria. Confruntat tot mai insistent cu propaganda catolică și cu tendințele expansioniste clare ale lui Ludovic I de Anjou, Vladislav I a dus pentru scurt timp o politică favorabilă turcilor, fapt care a atras și represalii din partea monarhiei angevine, la 16 martie 1373 regele ungar a interzis importul de sare de la sud de Carpați, măsură ce aducea grave prejudicii economice Țării Românești¹⁰¹. Atitudinea ostilă a papalității față de români survine într-un moment nefavorabil pentru interesele Sfântului Scaun în Țara Românească. Domnia lui Vladislav I Vlaicu (1364-1377) marchează glisarea definitivă a Țării Românești spre lumea ortodoxă. Astfel în 1370 domnul creează a două mitropolie, cea de Severin, exact în teritoriul în care activaseră anterior călugări mendicanți, pentru convertirea schismaticilor. Primul mitropolit a fost Daniel Kritopoulos, unul dintre înalții demnitari ai Patriarhiei Ecumenice, care și-a luat numele de Antim. Poziționat într-o zonă de confluente religioase, unde interesele apusene s-au ciocnit de cele bizantine, Mitropolia Severinului reprezenta atât interesele politice ale domnului de la Argeș, dar și cele confesionale ale Patriarhiei Ecumenice¹⁰². Ofensiva ortodoxă a fost completată în aceeași perioadă cu organizarea vieții monahale din Țara Românească în spirit athonit, înfăptuită de călugărul greco-sârb, Nicodim¹⁰³. Acesta a înființat în Banatul Severinului, Mănăstirea Vodița, iar ulterior Mănăstirea Tismana. La toate acestea se mai adaugă faptul că al doilea mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton (1372-1381) fusese înainte de hirotonie stareț al Mănăstirii Cutlumuș de la Muntele Athos și protos al aceluiași sfânt munte¹⁰⁴. Aceste evoluții în plan politico-ecclesiastic nu aveau cum să fie ignorate de Sfântul Scaun și oferă încă o posibilă explicație a atitudinii negative a papalității avignoneze față de români, care sunt asimilați turcilor, conform documentului din 15 mai 1373.

Pe de altă parte acțiunile papilor de la Avignon contra românilor s-au repercutat și asupra Țării Românești, stat recent apărut, unde a avut loc o confruntare între catolicism și ortodoxie. Nicolae Alexandru (1352-1364) s-a născut catolic. Primele mențiuni despre acest voievod, îl prezintă ca pe un fidel al Bisericii Romane. Astfel la 17 octombrie 1345 papa Clement al VI-lea se adresa într-o scrisoare către regele Ludovic I de Anjou în legătură cu propaganda în rândul românilor din Ungaria, Transilvania, Țara Românească și Sirmium, menționând unor *nobiles viri*, printre care și Alexandru Basarab, cărora le-a trimis scrisori pontificale, în legătură cu același subiect,

¹⁰¹ Ștefănescu 1970, p. 45.

¹⁰² Istoria Românilor 2001, p. 275.

¹⁰³ Informațiile asupra vieții călugărului Nicodim sunt puține și lacunare. Se cunoaște că a avut o origine mixtă greco-sârbă, făcându-și noviciatul în călugărie la Muntele Athos, probabil în Mănăstirea Hilandar. A avut o activitate ctitoricească remarcabilă fondând în Craina sârbească Mănăstirile Vratna și Manastirica. Înainte de 1372, Nicodim ajunge în Țara Românească, în contextul cuceririi Bulgariei de Vest, cu capitala la Vidin, de către armata regelui Ungariei, Ludovic I de Anjou, care a promovat o politică represivă asupra clerului și a mănăstirilor de la sudul Dunării, susținând propaganda catolică în acel spațiu prin intermediul ordinului franciscanilor. La nordul Dunării, Nicodim a găsit sprijinul voievodului Vladislav I, cu ajutorul căruia a început în 1370 ridicarea Mănăstirii Vodița, în Banatul Severinului, zonă disputată atât de Ungaria, cât și de Țara Românească, unde penetrația catolică își făcuse simțită prezența prin intermediul franciscanilor. Având o mare reputație în cadrul ortodoxiei balcanice, în anul 1375, Nicodim participă la Constantinopol, în calitate de membru al unei delegații condusă de Isaiia de Hilandar, la împăcarea bisericii sârbești cu patriarhia ecumenică. Ulterior a revenit în Țara Românească, fondând Mănăstirea Tismana, cu obștea de călugări de la Vodița, Banatul de Severin reintrând în componența Ungariei. După o bogată activitate de organizare a monahismului nord dunărean, Nicodim moare în 1406. cf. Lăzărescu 1965, p. 253-278.

¹⁰⁴ Șerbănescu 1959, p. 733; Ștefănescu 1970, p. 46-48.

pe care regele Ungariei, le-a confiscat¹⁰⁵. Destinatarii acestor scrisori au fost monarhul ungar, regina mamă, franciscanii, episcopul de Oradea, Alexandru Basarab și alți nobili români responsabili de *dilatatio fidei*¹⁰⁶. Alexandru nu era un convertit, ci s-a născut catolic, la 1327 papa Ioan al XXII-lea îl numea pe Basarab I, tatăl său, *princes devotus catholicus, deo et apostolice sedi favorabiliter assistens*¹⁰⁷. În plus Alexandru era căsătorit cu prințesă ungară Clara, care era o catolică pioasă, iar dintr-un document ceva mai târziu (1369), după mărturia fiului și urmașului acestuia la tronul de la Argeș, Vladislav I, el a pus Țara Românească sub autoritatea spirituală a sufraganelui episcopului Transilvaniei¹⁰⁸, într-un moment când relația cu Ungaria angevină era una pașnică.

În toate documentele pontificale numele voievodului român este Alexandru. La fel se întâmplă și în cazul actelor emise de patriarhia ecumenică de Constantinopol. Astfel în tomosul sinodal dat în mai 1359, în legătură cu crearea mitropoliei Ungrovlahiei, domnul român este numit: *Cel de prea bun neam, marele voevod și domn a toată Ungrovlahia, întru duhul sfânt prea adevăratul fiu al smereniei noastre, domnul Alexandru*¹⁰⁹. Anul 1359 reprezintă un punct de cotitură în istoria Țării Românești, momentul opțiunii finale a voievodului pentru patriarhia ecumenică, iar scaunul metropolitan de la Vicina este transferat la Argeș, în frunte cu chir Iachint. Alexandru a făcut această opțiune, în contextul în care, a fost împiedicat de regele ungar, Ludovic I de Anjou, să stabilească relații directe cu Avignonul (confiscarea de rege a scrisorilor papale adresate lui Alexandru, în 1345), fapt care ar fi asigurat Țării Românești un loc în *Christianitas*. Voievodul a dorit astfel să evite o virtuală asimilare politico-religioasă a statului său, în cadrul Ungariei, ghidându-se spre cealaltă sursă de autoritate universală, Imperiul constantinopolitan¹¹⁰. Gestul lui Nicolae Alexandru din 1359 are o dublă semnificație: religioasă (ruperea legăturilor confesionale cu Ungaria) și politică (revolta vasalului față de suveranul său). Aspectul confesional al deciziei voievodului muntean este coroborat, în opinia istoricului Daniel Barbu de un botez (rebotezare) în ritul bizantin, în urma căruia și-a luat și numele de Nicolae¹¹¹. În spațiul Europei Centrale și de Est există mai multe exemple similare cu al lui Nicolae Alexandru. Regele Poloniei, Vladislav II Jagiello a fost botezat pentru prima dată de clerul rus, cu numele de Iacob, însă ulterior, când a devenit rege, a fost rebotezat, dându-i-se numele Vladislav¹¹². Acesta nu și-a păstrat numele de la primul botez. Un alt exemplu este cel

¹⁰⁵ În această scrisoare papa afirma: *Cum autem, sicut intelleximus, tu, fili carissime, habens litteras supradictas suspectas, eas ab eisdem fratribus capi feceris et mandaveris, quousque certificareris an essent vere littere, retineri, nos, volentes celsitudinem tuam regiam effici super his certiore, tenore presentium attestamus quod eodem littere, quarum, ut prefertur, tenores in eadem cedula seu caterno papireo incluso presentibus continentur, vere sunt, et a nobis de nostra certa scientia emanarunt.* DRH D, I, p. 60.

¹⁰⁶ Barbu 1986, p. 258.

¹⁰⁷ DRH D, I p. 39.

¹⁰⁸ *Noveritis quod nos, saluti vestre consulentes, per venerabilem in Christo patrem, dominum Demetrium, episcopum ecclesie Transsiluane, cui scilicet ecclesie et eius episcopo a temporibus predecessorum nostrum ac bone memorie quondam domini, patris nostril carissimi, iure dyocesano dignoscimini fore subiecti, suffraganeum suum episcopum pro consecrandis et reconciliandis ecclesiis et altaribus, confirmatione in fronte, confessionibus audiendis, penitentiis iniungendis, absolutionibus in casibus episcopalibus impendendis, ac aliis pontificalibus officiis exercendis, necnon pro visitatione et morum reformatione, caritative corectione et omnia, que saluti vestre videbuntur fore utilia seu etiam opportuna, ad partes istas ac in vestri medium petivimus destinari seu transmitti.* DRH D, I, p. 98.

¹⁰⁹ DIR B, XIII, XIV, XV, p. 13.

¹¹⁰ Barbu 1986, p. 289.

¹¹¹ Barbu 1986, p. 293.

¹¹² Meyendorff 1981, p. 224, 243.

al prințului Boleslav din linia mazoviană a dinastiei Piast, care în 1323 devine principe de Halici-Volinia, iar pentru a fi legitim în fața boierilor ruteni este rebotezat, primind numele de George, el păstrându-și și vechiul nume. A rămas cunoscut în istorie ca Boleslav Iurii.

Între anii 1373-1374 are loc ceea ce am putea numi reacția catolică la evoluțiile ecleziastice din Țara Românească. Grigore al XI-lea dorea activizarea măsurilor de propagandă și convertire în rândul românilor schismatici. La 1 iulie 1373, din Avignon, papa îngăduia ordinului franciscanilor să ridice biserici la hotarul Ungariei, în părțile Țării Românești, ale Bosniei și în Banat. Din bula papală aflăm că franciscanii propovăduiesc catolicismul în părțile Bosniei, ale Țării Românești și la hotarele Ungariei *aducând pe schismatici pe calea adevărului*¹¹³. Pontiful critică clerului local spunând că: *cu toate că unii parohi și preoți ai bisericilor, rânduiți de episcopii lor, care sau în fruntea acelor credincioși și îi fac să fie pătrunși de învățătura mântuitoare, totuși nu se îngrijesc să propovăduiască și să aducă pe românii schismatici, din care unii locuiesc la pășuni și în corturi, păscând animale de care au din belșug*¹¹⁴. Din această cauză franciscanii cer papei îngăduința de a dobândi noi locașuri și posibilitatea de a zidi altele, la granițele Ungariei, lângă Caransebeș, în Țara Românească și la hotarele Bosniei, în orice dieceză a catolicilor sau schismaticilor. Cerința franciscanilor este aprobată, papa îngăduindu-le să dobândească șase locașuri și să zidească altele, pentru rugăciune cu clopotniță, clopote, cimitir și alte clădiri anexe, însă aceste concesii nu trebuiau să știrbească drepturile bisericilor parohiale.

Grigore al XI-lea a elaborat un adevărat plan de convertire a românilor la catolicism, dar de data aceasta nu mai era vorba de cruciadă, ci de metoda mai pașnică a misionarismului. În viziunea acestui papă crearea unui episcopat catolic pentru români ar fi fost o soluție viabilă. La 13 octombrie 1371 pontiful francez scria din Avignon arhiepiscopilor de Strigoni și Calocsa în legătură cu măsurile care trebuiau luate pentru convertirea la catolicism a românilor de la hotarele Ungariei. Papa afirmă că deține informații despre un popor aflat la granițele Ungariei dinspre tătari: *se află un popor numeros, care se cheamă români și <care> trăiesc după legea și schisma grecilor și sunt oameni simpli și ușor de întors la păzirea adevăratei credințe creștine, dacă vor fi înduplecați la aceasta printr-o râvnă plină de grijă și dragoste*¹¹⁵. Un rol important în munca de convingere îi revenea Ungariei și regelui Ludovic I: *înflăcăratul sprijinitor al credinței creștine, s-a ostenit de a făcut să treacă la pomenita credință o bună parte din zisul popor, totuși acești trecuți <la credința catolică> nu au nici episcop, nici preoți ai lor anume, iar cu preoții unguri [...] nu prea sunt mulțumiți, fie din pricina deosebirii de limbă sau de obiceiuri, fie din alte pricini*¹¹⁶. Pentru a depăși aceste neajunsuri Grigore al XI-lea propune instituirea unui episcop catolic pentru românii convertiți *care să cunoască limbă lor, să fie învățat în legea Domnului și un vrednic propovăduitor al numitei credințe, care să știe și să vrea să păstreze în zisa credință și în lucrările virtuozitate pe cei trecuți <la credința catolică>*¹¹⁷. Proiectul urma a fi pus în practică de cei doi arhiepiscopi din Ungaria, care trebuiau să se consulte cu regele, iar apoi să informeze și Avignon-ul despre măsurile luate pentru răspândirea credinței, despre locul unde urma a fi așezat scaunul eparhial și înzestrarea bisericii catedrale, precum și despre întinderea diecezei și de care scaun arhiepiscopal va ține.

¹¹³ DRH C, XIV, p. 380.

¹¹⁴ DRH C, XIV, p. 380.

¹¹⁵ DRH C, XIV, p. 492.

¹¹⁶ DRH C, XIV, p. 493.

¹¹⁷ DRH C, XIV, p. 493.

Ofensiva asupra românilor declanșată de Grigore al XI-lea era concepută sub forma unui plan articulat și coerent, care trebuia să țină cont, în mod obligatoriu, de specificul local. Astfel deși pontiful admitea unele convertiri, el sesiza corect faptul că marea majoritate a românilor era de confesiune ortodoxă (schismatică), iar cei convertiți erau lipsiți de minima asistență confesională, neavând nici episcopi și nici preoți. Pe de altă parte contactul românilor cu catolicismul s-a făcut prin intermediul preoților unguri, de care localnicii erau nemulțumiți, mai ales din cauza faptului că nu știau limba română. Cunoașterea limbii era o barieră importantă, dacă nu cea mai importantă, în acțiunea misionară. Papa a identificat corect această chestiune, propunând celor doi arhiepiscopi unguri crearea unui scaun eparhial pentru români în fruntea căruia urma a fi instalată o persoană cunoscătoare a limbii române, care trebuia să coordoneze o muncă foarte anevoioasă, în sensul convertirii românilor. Înființarea acestui episcopat trebuia să se facă, în vizunea papală, de către cei arhiepiscopi unguri, în înțelegere cu regele Ungariei, fapt din care reiese dubla funcție a noii unități ecleziastice: funcția confesională, dublată de cea politică. Potrivit bulei papale noua episcopie urma să fie dotată cu o catedrală, întinderea sa urmând a fi stabilită ulterior.

În aceeași dată (13 octombrie 1374) papa se adresa și regelui Ludovic I cerându-i să sprijine măsurile de convertire la catolicism a românilor de la hotarele Ungariei. Conținutul acestei bule este similar cu a celei anterioare, papa remarcând că cea mai mare parte a românilor sunt ortodocși, dar *acești români, întrucât sunt oameni neînvățați și ușor de întors la păzirea sus-zisei credințe, ar putea fi întorși destul de ușor cu sprijinul bunăvoinței tale la acea credință, dacă scaunul apostolic le-ar numi un episcop al lor*¹¹⁸. Românii erau, în viziunea pontifului, un popor neinstruit, care ar putea fi convertit cu ușurință la catolicism, dacă această acțiune ar fi rodul unei strânse colaborări între papalitate și monarhia ungară. În legătură cu virtuala episcopie românească, Grigore al XI-lea cerea arhiepiscopilor de Strigoniu și Calocsa, informații despre călugărul Franciscan, Anton de Spoleto, posibil candidat la funcția de episcop al românilor convertiți la catolicism. Despre acest personaj papa spunea *că cunoaște limba sus-numitului neam și care [...] a adus la credință pe mulți dintre pomeniții români, i-a botezat și după cum se spune, a adus mare folos sufletelor lor, prin predicile sale*¹¹⁹. Deși portretul acestuia a fost zugrăvit într-o cheie pozitivă în bula papală, pontiful cere *lămuriri mai sigure, în legătură cu învățătura, viața și purtarea zisului Anton*¹²⁰. Preocuparea papală față de acest personaj provine, credem noi, din dorința de a impune ca episcop al românilor convertiți, o persoană care să cunoască limba română, iar viața sa să fie una ireproșabilă. La acestea se adăuga și o temeinică pregătire academică. Chiar dacă aceste planuri nu s-au realizat ele sunt simptomatice pentru imaginea românilor la curtea papală. Aceștia erau judecați prin prisma religiei lor schismatice (ortodoxe), fiind când supuși cruciadei, când convertiți cu ajutorul misionarilor franciscani.

Considerații finale. Papii de la Avignon au avut un interes deosebit pentru spațiul românesc. Deși aflat la granița lumii creștine, poporul român a fost inclus în strategiile papalității franceze. Astfel în documentele papale oficiale, românii erau catalogați ca schismatici, fapt ce îi plasa în rândul popoarelor ce trebuiau aduse la dreapta credință. Pentru atingerea acestui obiectiv, papii de la Avignon au îmbinat metodele dure, cum a fost cruciada, dar și metodele pașnice, misionarismul mendicant și crearea de eparhii special pentru români. Pe de altă parte acțiunile papilor au generat și o reacție din partea românilor, mai ales în exteriorul Carpaților, unde, în Țara Românească, a fost exprimat un atașament ferm față de patriarhia ecumenică la momentul 1359.

¹¹⁸ DRH C, XIV, p. 494.

¹¹⁹ DRH C, XIV, p. 496.

¹²⁰ DRH C, XIV, p. 496.

Abrevieri

- RRH – Revue Roumaine d' Histoire
 BOR – Biserica Ortodoxă Română
 DIR B – *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV, și XV, B. Țara Românească (1247-1500)* București, 1953
 DIR C. veacul XI, XII, XIII, I – *Documente privind istoria României, veacul XI, XII, XIII, C. Transilvania, vol. I, (1075-1250)*, București, 1951
 DIR C, XIV, I – *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol. I (1301-1320)*, București, 1953
 DIR C, XIV, II – *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol. II (1321-1330)*, București, 1953
 DIR C, XIV, III – *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331-1340)*, București, 1954
 DIR C, XIV, IV – *Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol. IV (1341-1350)*, București, 1955
 DRH C, X – *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. X (1351-1355)*, București, 1977
 DRH C, XI – *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XI (1356-1360)*, București, 1981
 DRH C, XIII – *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIII (1366-1370)*, București, 1994
 DRH C, XIV – *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIV (1371-1375)*, București, 2002
 DRH D, I – *Documenta Romaniae Historica, D, Relații între Țările Române, I (1222-1456)*, București, 1977

Bibliografie

- Barbu 1986 – D. Barbu, *Sur le double nom du prince de Valachie Nicolas-Alexandre*, în RRH, nr. 4, 1986, p. 287-301
 Cambridge Medieval History 1923 – *The Cambridge Medieval History, vol. IV The Eastern Roman Empire (717-1453)*, Cambridge, 1923
 Choniates 1835 – N. Choniates, *Historia*, Ed. I. Bekker (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*), Bonn, 1835
 Engel 2006 – P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006
 Favier 2006 – J. Favier, *Les Papes d'Avignon*, Paris, 2006
 Guillemain 2000 – B. Guillemain, *Les papes d'Avignon 1309-1376*, Paris, 2000
 Hadjidemetriou 2011 – K. Hadjidemetriou, *Istoria Ciprului*, București, 2011
 Hughes 1960 – P. Hughes, *A history of the Church, vol. III*, London, 1960
 Istoria Românilor 2001 – *Istoria Românilor, vol. IV. De la universalitatea creștină către Europa patriilor*, București, 2001
 Lăzărescu 1965 – E. Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească (până la 1385)*, în *Romanoslavica*, XI, 1965, p. 253-278
 Loenertz 1966 – R. J. Loenertz, *Cardinale Morosini et Paul Paléologue Tagaris, patriarches, et Antoine Ballester, vicaire du Pape, dans le patriarcat de Constantinople (1332-34 et 1380-87)*, în *Revue des études byzantines*, tome 24, 1966, p. 224-256
 Mango 2002 – C. Mango, *The Oxford History of Byzantium*, Oxford, 2002
 Meyendorff 1981 – J. Meyendorff, *Byzantium and the rise of Russia*, Cambridge, 1981
 Mollat du Jourdin, Vauchez 1998 – M. Mollat du Jourdin, A. Vauchez, *Storia del Cristianesimo, vol. VI. Un tempo di prove (1274-1449)*, Citta Nova, 1998

- Moroni 1843 – G. Moroni *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, vol. XXII, Venezia, 1843
- Moroni 1853 – G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, vol. LXIII, Venezia, 1853
- Mureșan, Ardeleanu 1955 – C. Mureșan, G. S. Ardeleanu, *La politique fiscale de la papauté en Transylvanie au cours de la première moitié du XIVe siècle* în *Nouvelles études d'histoire* présentées au Xe congrès des sciences historiques Rome 1955, Bucarest, 1955, p. 227-240
- Neagu 2010 – R. M. Neagu, *Considerații privind mecanismele de guvernare ale papilor de la Avignon* în *Comunicări științifice*, IX, Mediaș, 2010, p. 29-34
- Neagu 2011 – R. M. Neagu, *Cum a devenit Avignon-ul reședința papilor* în *Istorie și Civilizație*, nr. 23, 2011, p. 56-60
- Pascu 1971 – Ș. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj-Napoca, 1971
- Perrotta 2008 – R. Perrotta, *Hairéseis. Gruppi, movimenti e fazioni del giudaismo antico e dell cristianesimo (da Filone Alessandrino a Egresipo)*, Bologna, 2008 (carte consultată prin amabilitatea conf. univ. dr. Șerban Turcuș)
- Platon și colab. 2010 – A. F. Platon și colab., *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Iași, 2010
- Pop 2003 – I. A. Pop, *Românii & Maghiarii în secolele IX-XIV*, Cluj-Napoca, 2003
- Pop, Năgler (coord.) 2003 – I. A. Pop, T. Năgler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Cluj-Napoca, 2003
- Setton 1975 – K. Setton, *A History of the crusades*, vol. III, Wisconsin, 1975
- Spinei 1999 – V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999
- Șerbănescu 1959 – N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei* în *BOR*, nr. 7-10, 1959
- Ștefănescu 1970 – Ș. Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab Întemeietorul până la Mihai Viteazul*, București, 1970
- Tatakis 2010 – B. Tatakis, *Filosofia bizantină*, București, 2010
- Turcuș 2007 – Ș. Turcuș, *Vademecum la Sfântul Scaun*, București, 2007
- Turcuș, Turcuș 2003 – Ș. Turcuș, V. Turcuș, *Ordinul Cistercian în Transilvania Medievală*, București, 2003
- Turcuș 2001a – Ș. Turcuș, *Sinodul general de la Buda (1279)*, Cluj-Napoca, 2001
- Turcuș 2001b – Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, 2001
- Turcuș 1999 – Ș. Turcuș, *Conciliul Lyon II-1274. Implicații în Europa Central-Orientală*, în *Acta Musei Napocensis*, 35-36/ II, 1999, p. 9-32
- Vasiliev 2010 – A. A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, Iași, 2010

Considérations sur les rapports entre les papes d'Avignon et les Roumains de Transylvanie

Résumé

Les papes d'Avignon ont eu un intérêt particulier pour l'espace habité par les Roumains. Bien qu'il se soit trouvé à la frontière du monde chrétien, le peuple roumain a été inclus dans les stratégies de la papauté française. C'est pourquoi dans les papiers officiels de la papauté, les Roumains étaient catalogués de groupe schismatique, ce qui les plaçait parmi les peuples qui devaient être amenés à la vraie foi. Pour atteindre cet objectif, les papes d'Avignon ont allié les méthodes dures, les croisades, et les méthodes pacifiques, le travail missionnaire mendiant et la création des diocèses spécialement pour les Roumains. D'autre part, les actions des papes ont engendré aussi une réaction de la part des Roumains, en particulier, à l'extérieur des Carpathes, où dans la Valachie, un attachement ferme au Patriarcat œcuménique, a été exprimé.